

Osm květnových dnů

VOLKER
ULLRICH

POSLEDNÍ TÝDEN
TŘETÍ ŘÍŠE

VYŠEHRAĐ

Osm květnových dnů

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Volker Ullrich

Osm květnových dnů – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

VOLKER ULLRICH

Osm květnových dnů

POSLEDNÍ TÝDEN TŘETÍ ŘÍŠE

Osm **VOLKER
ULLRICH**
květnových
**POSLEDNÍ TÝDEN
TŘETÍ ŘÍŠE** dnů

VYŠEHRAĐ

© Verlag C. H. Beck oHG, München 2020
Map © Peter Palm, Berlin 2020
Translation © Tereza Jůzová, 2021
E-book konverze © Grafické a DTP studio Fragment, 2021

ISBN tištěné verze 978-80-7601-459-6
ISBN e-knihy 978-80-7601-474-9 (1. zveřejnění, 2021) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-7601-475-6 (1. zveřejnění, 2021) (mobi)
ISBN e-knihy 978-80-7601-473-2 (1. zveřejnění, 2021) (ePDF)

Obsah

Předmluva – – – – –	13
Prolog, 30. dubna 1945 – – – – –	17
Hitlerův konec v bunkru – Útok na říšský sněm – Obsazení Mnichova – Odbojové hnutí Freiheitsaktion Bayern – Osvobození koncentračního tábora Dachau – Jmenování velkoadmirála Dönitze Hitlerovým nástupcem	
1. května 1945 – – – – –	32
Ztroskotání pokusu o separátní dohodu se Stalinem – Program a první opatření Dönitzovy vlády – Oznámení o Hitlerově smrti – Sebevražda Goebbelsovy rodiny – Útěk z říšského kancléřství – Epidemie sebevražd: případ Demmin – Ulbrichtova skupina v Berlíně – Willy Brandt a Astrid Lindgrenová ve Stockholmu	
2. května 1945 – – – – –	55
Reakce na Hitlerovu smrt – Kapitulace Berlína – Rabování – Činnost Ul- brichtovy skupiny – Pátrání po Hitlerově mrtvole – Sovětská mystifikace o Hitlerově smrti – Částečná kapitulace Skupiny armád C v Itálii – Vojen- ská situace v Německu – Přesun hlavního stanu Dönitzovy vlády do Flens- burgu – Zadržení konstruktérů raket kolem Wernhera von Brauna – Victor Klemperer v Unterbernbachu: první setkání s Američany	

3. května 1945 -----	83
Generální porada ve Flensburgu s veliteli obsazených oblastí – Vydání Hamburku bez boje – Tragédie v Lübecké zátocce: potopení lodi Cap Arcona – „Anonymčiny“ deníky: hromadné znásilňování v Berlíně – Vyjednávání s polním maršálem Montgomerym o částečné kapitulaci v severozápadním Německu	
4. května 1945 -----	104
Podpis částečné kapitulace v severozápadním Německu, Dánsku a Nizozemsku – Další částečné kapitulace armádních skupin a vojsk – Obsazení Obersalzbergu – Na Hitlerově Berghofu: Lee Millerová a Klaus Mann – Jmenování Adenauera primátorem Kolína nad Rýnem – Všední den mezi troskami – Helmut Schmidt ve válečném zajetí – „Tábory na rýnských loukách“ – Zatčení Hanse Franka – Osvobození „zvláštních vězňů“ z Dachau	
5. května 1945 -----	129
Vznik „výkonné říšské vlády“ – Pražské povstání – Začátek „divokých odsunů“ – Eisenhowerova výzva k „displaced persons“ – Osud nuceně nasazených – Repatriace „displaced persons“ – Židovské „displaced persons“ – Osvobození koncentračního tábora Mauthausen: Simon Wiesenthal	
6. května 1945 -----	148
Vyjednávání von Friedeburga a Jodla v Remeši – Propuštění Heinricha Himmlera – Pochod smrti z Helmbrechtsu – Pochody smrti na konci „třetí říše“ – Kapitulace pevnosti Vratislav – Odsun Němců z Vratislavi – Znovuzaložení SPD v Hannoveru: Kurt Schumacher – Vpád polských tankových jednotek do Jeveru	
7. května 1945 -----	171
Podpis bezpodmínečné kapitulace v Remeši – Marlene Dietrichová v Bergen-Belsenu – Rozdílné sestry Dietrichovy – Poslední masakr v Amsterdamu – Německá okupační vláda v Nizozemsku – Osud rodiny Frankovy	

8. května 1945 – – – – –	186
--------------------------	-----

Zopakování bezpodmínečné kapitulace v Berlíně-Karlshorstu – Odstoupení Dönitzovy vlády? – Zastavení posledního německého odporu – Zrození legendy o „čistém wehrmachtu“ – Zajištění ukradených uměleckých děl v solném dole Altaussee – Sebevražda Josefa Terbovena v Oslu – Konec německé okupační vlády v Norsku – Oslavy vítězství: Victory Day v Evropě

Epilog – – – – –	201
------------------	-----

8. května 1945: Zhroucení, nebo osvobození? – Agonie Dönitzovy vlády – Interrogation camp Bad Mondorf – Odmítnutí a vytěsnění nacionálně-socialistického období – Konec a začátek

Poznámky – – – – –	217
Prameny a literatura – – – – –	260
Poděkování – – – – –	277
Seznam vyobrazení – – – – –	278
Jmenný rejstřík – – – – –	279

Předmluva

Spisovatel Erich Kästner si 7. května 1945 napsal do deníku: „Lidé rozpačitě pobíhají ulicemi. Krátká přestávka v dějepise je znervózňuje. Rozčiluje je mezera mezi minulostí, která už skončila, a budoucností, která ještě nezačala.“¹ A o této mezeře v dějinách pojednává tato kniha. Starý řád – vláda nacionálního socialismu – se zhroutil; nový řád – režim okupačních mocností – se ještě neetabloval. Mnoho lidí tehdy prožívalo dny mezi Hitlerovou smrtí 30. dubna a bezpodmínečnou kapitulací Německa 7./8. května 1945 jako zásadní zlom v osobním životě, jako příslovečnou „nultou hodinu“.² Jako by se doslova zastavil čas. „Je tak zvláštní žít bez novin, bez kalendáře, bez přesného času a výplatního dne,“ poznamenala si jedna Berliňanka 7. května. „Čas bezčasy, který plyne jako voda a jehož jedinými hodinovými ručičkami jsou muži v cizích uniformách.“³ Tento pocit života v jakémsi „čase nikoho“ vtiskl prvním květnovým dnům roku 1945 osobitý ráz.⁴

Přitom právě tyto dny prostupovala nesmírná dramatická senzací. „Senzace stíhá senzaci! Události se valí!“ zapsal si 5. května do deníku soudní inspektor v hessenském městečku Laubach. „Berlín dobyli Rusové! Hamburk v rukou Angličanů! (...) Německé oddíly v Itálii a západním Rakousku kapitulovaly. Dnes dopoledne také vstoupila v platnost kapitulace německé armády v Holandsku, Dánsku a severozápadním Německu. Rozklad na všech frontách.“⁵

Tento rozkladný proces se odehrál tak náhle a překotně, že měli tehdejší pozorovatelé potíže se orientovat a držet s vývojem krok. V mnoha z nich zanechal ten dramatický zlom pocit údivu, v některých dokonce čehosi fantasticky neskutečného. „Člověk se neustále chytá za hlavu, aby se ujistil,

že tohle všechno není pouhý sen,“ poznamenal si 7. května württemberský liberál Reinhold Maier.⁶

Ke zmatku přispělo i to, že konec války probíhal v různých částech zanikající „třetí říše“ různě a lidé jej také odlišně vnímali.⁷ Zatímco Spojence v dobytých západních oblastech mnohde vítali jako osvoboditele, ve východních provinciích převládal strach z Rusů. Roli zde hrál dlouhá léta podněcovaný antibolševický obraz nepřítele, ale i rozšířené povědomí o německých zločinech ve vyhlazovací válce proti Sovětskému svazu. Zatímco na západě se mnoho vojáků Britům a Američanům více či méně ochotně vzdalo, na východní frontě pokračoval wehrmacht v urputném odporu proti Rudé armádě až do samého konce. Hamburk byl 3. května vydán bez boje, v pevnosti Vratislav se však nadále bojovalo až do 6. května. Zatímco v osvobozených městech a regionech přijímali první opatření k reorganizaci politického života, v Nizozemsku, Dánsku a Norsku ještě v prvních květnových dnech zůstávala německá okupační vláda. V protektorátu Čechy a Morava s ní skoncovalo až Pražské povstání 5. května.

Zatímco v subjektivním vnímání mnoha Němců se čas takřka zastavil, v ulicích panoval čilý ruch. Všude se pohybovaly davy lidí. Vězni z koncentračních táborů na pochodu smrti se potkávali s ustupujícími jednotkami wehrmachtu a s proudy uprchlíků, kolony válečných zajatců se křížily s průvody osvobozených nuceně nasazených pracovníků a lidí vracejících se do svých vybombardovaných domovů. Spojeneční pozorovatelé hovořili o učiněném stěhování národů. „Působilo to, jako by někdo dloubl do obrovského mraveniště,“ vzpomínal britský diplomat Ivone Kirkpatrick.⁸ Náhorně vyličit toto chaotické a rozporuplné dění je významným cílem této knihy.

S touto osmidenní epizodou se neodmyslitelně pojí flensburgská vláda velkoadmirála Karla Dönitze. Svým nástupcem ho stanovil ještě sám Hitler. Dönitz nese hlavní zodpovědnost za to, že válka se po diktátorově sebevraždě protáhla o celý týden. Jeho koncept částečných kapitulací na západě a současného pokračování války proti Sovětskému svazu měl nejen umožnit co nejvíce civilistům a vojákům uprchnout za britské a americké linie, ale také rozdmýchat svár v táboře protihitlerovské koalice. Jak probíhaly pokusy tento koncept realizovat, které kroky byly učiněny a jaké iluze při tom sehrály svou roli, to je červenou nití našeho líčení.

Intermezzo Dönitzy vlády je poučné i proto, že jak personálním složením, tak programovými prohlášeními až děsivě navazovala na nacionálněsocialistický režim – a proto, že neprojevila sebemenší ochotu čelit zodpovědnosti za spáchané zločiny. Odpovídala tak postoji nejen veškeré nacionálněsocialistické mocenské elity, ale také velkých částí německého obyvatelstva.

Dönitzy vláda coby poslední pozůstatek německé státnosti však utvářela jen malou výseč oněch osmi dní. Tato kniha se proto kromě flensburgské enklávy zaměřuje i na mnoho dalších dějišť, aby zachytila co nejpestřejší panoráma politických, vojenských a společenských událostí a vývoje. Přitom bychom neměli opomenout žádné z těchto relevantních témat: závěrečné boje, pochody smrti, epidemie sebevražd na konci války, pokračující hrůzy německé okupační vlády, první setkání se zahraničními vojáky, masové znásilňování v Berlíně, osud válečných zajatců, vězni z koncentračních táborů a „displaced persons“, rané „divoké odsuny“ Němců, všední den mezi troskami a váhavý nový začátek, který pro některé znamenal start strmé poválečné kariéry.

Události, o nichž tu budeme vyprávět, mají příčiny, jež sahají do minulosti, a následky, jež mají přesah do budoucnosti. Líčení proto časový rámec oněch osmi dní každou chvíli překračuje – zčásti dozadu a zčásti dopředu. Rovněž osoby, které vstupují na scénu, je třeba představit v kontextu jejich kariéry a vývoje. V knize se střídají biografické miniatury a detailně prokreslené historické záběry a společně mají vyústit v celkový obraz, jenž, jak doufám, poskytne plastický dojem dramatického přelomového období mezi apokalyptickým zánikem „třetí říše“ a začátky okupační vlády.

Tato kniha z velké části dává slovo pamětníkům a jejich deníkům, dopisům a vzpomínkám. Především deníky se ukázaly jako nepostradatelný zdroj, neboť mezní zkušenosti konce války přibližují nejbezprostředněji.⁹ Zrcadlí se v nich souběžnost protikladných vnímání a pocitů, pro první květnové dny roku 1945 charakteristická: nálada končící epochy na jedné straně a vzrušení z nového začátku na straně druhé.

Prolog, 30. dubna 1945

V časných ranních hodinách dne 30. dubna 1945 dorazila do bunkru pod Starým říšským kancléřstvím zdrcující zpráva. Wilhelm Keitel, šéf vrchního velení wehrmachtu, oznámil, že 12. armáda v čele s generálem Walterem Wenckem se při postupu na Berlín zastavila u jezera Schwielow jihozápadně od Postupimi. Tím také padla poslední šance, jak říšské hlavní město, od 25. dubna sevřené sovětskými vojsky, s pomocí posil osvobodit. Teprve teď se Adolf Hitler rozhodl uskutečnit to, čím v průběhu své neblahé kariéry opakovaně vyhrožoval: sáhnout si na život.¹

Ještě v noci se začal loučit s částí spolupracovníků, mimo jiné se zdravotnickým personálem pomocného lazaretu pod Novým říšským kancléřstvím. Lékař Ernst Günther Schenck, který Hitlera poprvé mohl pozorovat zblízka, uvádí, že ho při tom zachvátil „pocit téměř nesnesitelného vystřízlivění“. Muž před ním se totiž už ani vzdáleně nepodobal někdejšímu energickému „vůdci“: „Na sobě měl sice šedé sako se zlatě vyšívaným znakem a Železným křížem vlevo na hrudi, k tomu dlouhé černé kalhoty; avšak v těchto šatech vězel člověk zhroucený nepředstavitelně hluboko do svého nitra. Shlížel jsem na ohnutý hřbet s vystouplými lopatkami, z nějž zvedal hlavu téměř útrpně.“² Hitler všem podal ruku a poděkoval za prokázané služby. Prohlásil, že si chce vzít život a zprošťuje je jejich přísahy. Mají se pokusit proniknout na západ, k britským a americkým svazům, aby nepadli do ruského zajetí.

Už v 5.00 se říšské kancléřství opět ocitlo pod vytrvalou palbou ruského dělostřelectva. O hodinu později si k sobě Hitler zavolał do bunkru SS-brigadeführera Wilhelma Mohnkeho, velitele Citadely, posledního obranného kruhu kolem vládní čtvrti, a vyptával se, jak dlouho ještě říšské kancléřství

může odolávat. Nanejvýš den dva, zněla odpověď. Rusové už dobyli velkou část parku Tiergarten a bojovali na Postupimském náměstí, pouhých 400 metrů od kancléřství. Bylo tedy třeba si pospíšet.

Kolem poledne dorazil do „vůdcova“ bunkru generál Helmuth Weidling, kterého Hitler před pár dny jmenoval berlínským bojovým velitelem. Ze svého bojového stanoviště v ulici Bendlerstraße přijel na poslední poradu o situaci a předestřel ještě temnější obraz než předtím Mohnke: s nejvyšší pravděpodobností skončí bitva o Berlín už 30. dubna večer, protože docházejí zásoby střeliva a s dalším zásobováním ze vzduchu už počítat nelze. Hitler zprávu přijal s klidem. Kapitulaci sice i nadále striktně odmítal, ale po rozhovoru s náčelníkem generálního štábu generálem Hansem Krebsem dovolil obráncům Berlína v případě, že dojdou všechny rezervy, po skupinkách uprchnout a vyhledat stále ještě bojující jednotky na západě. Poté co se Weidling vrátil do Bendlerstraße, obdržel od „vůdce“ příslušný poslední písemný rozkaz.³

Po poradě si k sobě Martin Bormann, mocný vedoucí stranické kanceláře a „vůdcův“ tajemník, zavolal Hitlerova osobního pobočníka SS-sturmabführera Otto Günscheho a sdělil mu, že diktátor si odpoledne se svou novomanželkou Evou Braunovou chce vzít život. Nařídil prý, aby mrtvoly spálili. Za tímto účelem si má Günsche obstarat potřebné množství benzínu. Krátce nato si od něj slib, že se postará o důsledné vykonání rozkazu, vyžádal i Hitler. Nechce, aby jeho mrtvolu převezli do Moskvy a tam ho vystavovali. Očividně měl před očima osud Benita Mussoliniho, jež 27. dubna spolu s milenkou Clarettou Petacciou zadrželi u Comského jezera italští partyzáni a o den později zastřelili. Mrtvolu dopravili 29. dubna do Milána a pověsili je vzhůru nohama na čerpací stanici na Piazzale Loreto. Zpráva o duceho konci dorazila do bunkru 29. dubna pozdě večer a dost možná utvrdila Hitlera v rozhodnutí, že z jeho a manželčiny mrtvoly nic nezůstane.

Günsche neprodleně zahájil přípravy na spálení. Zavolal Hitlerovu řidiči a vedoucímu vozového parku Erichu Kempkovi a pověřil ho, aby sehnal deset kanystrů benzínu a nachystal je na zahradu kancléřství k nouzovému východu z bunkru.⁴

Mezi 13.00 a 14.00 Hitler ve společnosti svých sekretářek Traudl Jungeové a Gerdy Christianové a kuchařky dietních pokrmů Constanze Manziarlové naposledy pojechl. Stejně jako v předchozích týdnech se rozhovor

točil kolem banálních témat; o bezprostředně se blížícím konci se nehovořilo – „hostina smrti pod rouškou uvolněného veselí a sebeovládání“, tak si Traudl Jungeová vybavovala tuto scénu ve svých pamětech, sepsaných roku 1947 (a vydaných až roku 2002).⁵ Eva Braunová, Hitlerova dlouholetá družka, se nezúčastnila. Začátkem března 1945 se definitivně vrátila z Mnichova do Berlína a záhy se rozhodla odevzdat se smrti spolu s Hitlerem. Jako poděkování za její bezpodmínečnou loajalitu ji Hitler ještě v noci z 28. na 29. dubna pojal za manželku. Ve své již dříve diktované „soukromé závěti“ informoval budoucí generace o tom, že „se rozhodl vzít si za ženu dívku, která po dlouhých letech věrného přátelství dobrovolně přišla do téměř obleženého města, aby sdílela svůj osud s mým“.⁶

Pro Hitlera nyní nastal čas rozloučit se s lidmi, kteří ho celou dobu doprovázeli. Svému vrchnímu pilotovi Hansi Baurovi odkázal jako dárek portrét Fridricha Velikého od Antona Graffa, visící nad psacím stolem v jeho malé pracovně v bunkru. „Moji generálové mě zradili a prodali, moji vojáci už nechťejí a já už nemohu!“ Ví o tom, dodal, že ho „už zítra (...) budou miliony lidí proklínat“, ale osud tomu nechťel jinak.⁷ Svému komorníkovi Heinzí Lingemu, který mu deset let byl denně nablízku, diktátor doporučil připojit se k jedné ze skupin, jež měly uprchnout na západ. Na Lingeho udivenou otázku, kvůli komu by se teď člověk měl ještě někam trmácet, Hitler odvětil: „Kvůli tomu, kdo přijde!“⁸

Kolem 15.15 se na chodbě bunkru shromáždili nejbližší spolupracovníci: Martin Bormann, ministr propagandy Joseph Goebbels, styčný důstojník ministerstva zahraničí Walther Hewel, náčelník generálního štábu pozemních sil Hans Krebs, vrchní pobočník wehrmachtu Wilhelm Burgdorf, sekretářky Jungeová a Christianová a kuchařka Manziarlyová. Hitler se objevil v doprovodu manželky. „Velmi pomalu přichází ze svého pokoje, je nachýlenější než kdykoli dříve, vstupuje do dveří a každému podává ruku,“ vzpomínala Traudl Jungeová. „Cítím jeho teplou pravici ve své, dívá se na mě, ale nevidí mě. Jako by byl někde hodně daleko. Něco mi říká, ale neslyším ho (...) Až když ke mně přistupuje Eva Braunová, kouzlo se prolomí. Usmívá se a objímá mě: ‚Prosím vás, pokuste se dostat odtud, snad ještě projdete. Pak pozdravujte moje Bavorsko.‘“⁹

Bezprostředně poté se objevila Magda Goebelsová a požádala Günscheho, jestli by ještě jednou nemohla mluvit s Hitlerem. S manželem se rozhodli, že také spáchají sebevraždu a zároveň usmrtí i svých šest dětí. Jsou

teď už šest dní v bunkru, aby svému „nacionálněsocialistickému životu dali jediný možný, důstojný závěr“, napsala 28. dubna v dopise na rozloučenou synovi z prvního manželství Harald Quandtovi. „Ve světě, který přijde po vůdci a nacionálním socialismu, nestojí za to žít, a proto jsem s sebou vzala i děti. Pro život, který by je čekal po nás, je jich příliš škoda a milostivý Bůh mě pochopí, poskytnu-li jim vysvobození sama.“ Svému „vůdci“ přísahala „věrnost až za hrob“, a že by s manželem mohli ukončit život společně s ním, považuje za „milost osudu, s níž jsme se nikdy neodvážili počítat“.¹⁰ Teď Magda Goebbelsová podle všeho začala o svém rozhodnutí pochybovat, protože se snažila Hitlera přimět, aby se přece jen ještě jednou pokusil z Berlína uprchnout. Hitler ji poslal pryč, viditelně podrážděný vyrušením v poslední chvíli.¹¹

Po zhruba deseti minutách – bylo krátce po 15.30 – otevřel sluha Linge dveře Hitlerovy pracovny, nahlédl dovnitř a informoval Bormanna: „Pane říšský vedoucí, už je po všem!“ Oba vstoupili do místnosti. Naskytl se jim následující pohled: na levé straně pohovky – viděno okem pozorovatele – seděl Hitler, hlavu lehce skloněnou dopředu. Na pravém spánku měl ránu po střele, velkou asi jako desetifeníková mince, a z ní stékala po tváři krev. Stěna a pohovka byly postříkané krví. Na podlaze se utvořila kaluž krve o velikosti talíře. Pistole vyklouzla ze svěšené pravačky a ležela u Hitlerovy pravé nohy. Na pravé straně pohovky seděla Eva Braunová s nohama přitáženými k tělu. Pach hořkých mandlí, který se z mrtvoly linul, nasvědčoval tomu, že se otráвила kapslí cyanáli.¹²

Pobočník Günsche šel do operační místnosti a křikl na ty, kteří tam čekali: „Vůdce je mrtev!“ Goebbels, Krebs, Burgdorf, říšský vůdce mládeže Artur Axmann a vedoucí Říšské bezpečnostní služby SS-gruppenführer Johann Rattenhuber se vydali do předpokoje Hitlerovy pracovny. V tom okamžiku vyšel Linge, následován dvěma esesmany, s Hitlerovou mrtvolou. Tělo bylo zabalené do deky, ven čouhala jen lýtka s černými nohavicemi, černými ponožkami a polobotkami. Mrtvolu Hitlera a jeho ženy vynesli nahoru po schodech na zahradu kancléřství a položili je zhruba tři až čtyři metry od východu z bunkru. Bormann ještě jednou předstoupil, odhrnul deku z Hitlerova obličje a chvíli nad tělem mlčky setrval.

Mezitím se na říšské kancléřství spustilo krupobití dělostřelby. O přestávce mezi palbou se Günsche, Kempka a Linge vyřítili ven a vyprázdnili na mrtvolu připravené kanystry s benzinem. Nejprve se nedařilo benzin

zapálit, protože silný vítr, roznícený požáry, neustále zhasínal sirky. Nakonec Linge smotal z kusu papíru pochodeň a hodil ji na těla. Během okamžiku vyšlehl světlý plamen. Skupina shromážděná u východu naposledy zahajovala a poté se všichni v rychlosti vrátili do bunkru. Ostatky Adolfa a Evy Hitlerových zakopali 30. dubna na rozkaz Günscheho dva esesmani z Hitlerovy tělesné stráže do jámy na zahradě říšského kancléřství.¹³

Zatímco Hitler dokončoval přípravy na sebevraždu, sovětská vojska zahájila útok na říšský sněm. Mohutnou novobaroční budovu na náměstí Königsplatz, kterou v letech 1884 až 1894 postavil frankfurtský architekt Paul Wallot, považovali ruští velitelé za ryzí symbol nenáviděné hitlerovské diktatury. Pro ně to byli nacionální socialisté, kdo 27. února 1933 zapálil říšský sněm – tato událost poskytla záminku k brutálnímu pronásledování komunistů po celém Německu a následný Dekret k požáru říšského sněmu z 28. února navíc položil základní kámen nacionálněsocialistické hrůzovlády. Tím se vysvětluje, proč se nejdůležitějším cílem konečného boje o Berlín stal právě říšský sněm, a nikoli jen pár set metrů vzdálené říšské kancléřství s „vůdcovým“ bunkrem, Hitlerovou poslední skrýší. Do 1. května, Mezinárodního dne boje dělnické třídy, byla Wallotova stavba dobyta.

Už 29. dubna vybojovaly ruské úderné oddíly Moltkeho most přes Sprévu a obsadily nedaleké říšské ministerstvo vnitra. Útok na říšský sněm započal 30. dubna v ranních hodinách.¹⁴ Dobytí se však ukázalo jako mnohem obtížnější, než se očekávalo. Obránci – oddíl poskládaný z jednotek wehrmachtu a SS, k tomu pár set vojáků námořní pěchoty dopravených letadlem – totiž proměnili budovu v pevnost. Všechna okna a dveře, až na střílny, zazdili a areál zaminovali. Kulometná hnízda a příkopy naplněné vodou představovaly překážku, kterou bylo obtížné zdolat. První útok ztroskotal pod mohutnou německou protipalbou. K podpoře pěchoty dovezli Rusové přes Moltkeho most na Königsplatz další útočná děla a tanky. I dva další útoky, dopoledne a brzy odpoledne, však s vysokými ztrátami selhaly. Sověští velitelé se proto rozhodli, že s posledním útokem, stanoveným na 18.00, počkají do setmění. A tentokrát se jejich vojákům skutečně podařilo proniknout až ke schodům říšského sněmu a vyrazit vstupní dveře. V budově pak započal krvavý boj zblízka, muž proti

Rudoarmějci vyvěšují rudou vlajku na berlínském říšském sněmu.
Scénu zinscenoval 2. května 1945 sovětský fotograf Jevgenij Chalděj.

muži. Zatímco se rudoarmějci se samopaly a ručními granáty probíjovávali nahoru po širokém schodišti, obránci se stáhli do podzemí a sklepů.

Kolem 22.40 se skupina sovětských vojáků kolem Michaila Petroviče Minina dostala na střechu říšského sněmu. Měli s sebou rudou látku, ale chyběla jim žerď. Vzali tedy povalující se tyč, látku na ni upevnili a improvizovanou vlajku zastrčili do polorozbořené sochy ženy.¹⁵ Boj o říšský sněm tím ovšem neskončil. Němci se i nadále urputně bránili. Poslední jednotky se vzdaly až odpoledne 2. května.

Ještě se tedy bojovalo, když sovětský fotograf Jevgenij Chalděj ráno 2. května vstoupil do budovy a se svým fotoaparátem zinscenoval, co se ve skutečnosti událo už o 30 hodin dřív: dva rudoarmějci jako údajně první vyvěšují na střechě říšského sněmu rudou vlajku se srpem a kladivem. Slavná fotografie se stala ikonickou, vítězství sovětské armády nad Hitlerovým Německem ostatně symbolizovala jako žádná jiná. K historii snímku patří i to, že Chalděj musel o několik měsíců později vyretušovat druhé náramkové hodinky na zápěstí vojáka, který vlajkonoše přidržoval. Tím se mělo

zabránit byt' jen vzniku podezření, že je snad voják ukradl. Hodinky totiž byly žádanou kořistí sovětských dobyvatelů.¹⁶

Říšský sněm se v následujících dnech stal „učiněným poutním místem“. ¹⁷ Příliv návštěvníků neustával. Mnozí rudoarmějci psali hesla na stěny nebo vyrývali zprávy do zdiva, čímž vyjadřovali své triumfální pocity.¹⁸ Nápis v azbuce lze na místě zhlédnout ještě dnes.

„Večer vidíme několik amerických aut. Zaujímají pozice v ulicích. Proběhlo to neuvěřitelně klidně.“ To si 30. dubna 1945 zapsala do diáře Marianne Feuersengerová, sekretářka oddělení válečné historie vrchního velení wehrmachtu.¹⁹ To, že Američané obsadili Mnichov v době, kdy si Adolf Hitler se svou družkou vzali v Berlíně život, mělo velkou symbolickou hodnotu. V bavorské metropoli totiž neznámý svobodník z první světové války započal v roce 1919 politickou kariéru. Zde, v rozjitřeném ovzduší kontrarevoluce po epizodě republiky rad, se horlivému demagogovi naskytla ideální živná půda pro bezuzdnou agitaci. A zde nacionálněsocialistické hnutí v raných dvacátých letech rychle vzkvétalo, blahosklonně trpěné bavorskou policií a justicí. Svou neutuchající vděčnost Mnichovu pozdější „vůdce“ a říšský kancléř prokázal, když mu v srpnu 1935 udělil čestný titul „hlavní město hnutí“. Poté co do města vpadli američtí vojáci, ceduli s nápisem „Hlavní město hnutí. Mnichov“, která jim předtím sloužila coby terč, předváděli jako jistý druh vítězné trofeje. Příslušný snímek dosáhl téměř stejného ikonografického významu jako fotografie Jevgenije Chalděje s vyvěšováním vlajky na berlínském říšském sněmu.²⁰

V posledních dubnových dnech roku 1945, když už Američané dobyli Norimberk, město říšských stranických sjezdů, a rychle postupovali na bavorskou metropoli, shazovala americká letadla letáky, jež „Mnichovany a Mnichovanky“ vyzývaly, aby blížícím se vojskům nekladli odpor: „Je ve vašem vlastním zájmu, v zájmu veškerého obyvatelstva dopomoci rozumu k vítězství. Proto: vyrvěte fanatikům otěže z rukou! Seberte odvahu a jedněte!“²¹

Vedoucí župy Paul Giesler, fanatický nacionální socialista, a jeho přívrženci však na to, že by Mnichov vydali bez boje, vůbec nepomýšleli. Město, z něž zbývaly z velké části už jen trosky, chtěli podle Hitlerova pokynu bránit co nejdéle. Giesler nařídil vyhodit do povětří nejdůležitější mosty

přes řeku Isar – jeden z mnoha nesmyslných ničivých pokynů na poslední chvíli, jež důstojník pověřeného ženijního praporu úspěšně sabotoval.

V Mnichově a okolí se ovšem nacházelo několik skupin Hitlerových protivníků, které se během dubna 1945 spojily v odbojové hnutí *Freiheitsaktion Bayern* (FAB) a nyní se rozhodly přistoupit k činu. Patřili k nim zejména konzervativní bavorští vlastenci. Jejich prvním cílem bylo zajmout vysoké nacionálněsocialistické funkcionáře a vydat Američanům Mnichov bez boje. V noci z 27. na 28. dubna dali důstojníci pod vedením kapitána Rupprechta Gerngroße, šéfa tlumočnické roty ve Vojenském okruhu VII, signál ke vzpouře. Akce proběhla pod krycím jménem „Lov bažantů“ – narážka na „zlaté bažanty“, jak se říkalo neoblíbeným hnědým potentátům se záplavou zlatých prýmků na uniformách. Povstalcům se na první pokus podařilo zaútočit na mnichovskou radnici a obsadit dva rozhlasové vysílače – vysílač *Wehrmachtu* ve čtvrti *Freimann* a velké vysílací zařízení v *Ismaningu*.

Posluchači rozhlasu v Mnichově a okolí nevěřili vlastním uším, když 28. dubna v časných ranních hodinách uslyšeli, že hnutí *Freiheitsaktion Bayern* si „vydobylo vládní moc“. V desetibodovém programu povstalci slibovali „vymýcení krvavé vlády nacionálního socialismu“, který „porušil zákony morálky a etiky“ takovým způsobem, „že se od něj každý slušný Němec musí s odporem odvracet“. Kromě toho požadovali odstranění militarismu, znovunastolení právního státu a lidské důstojnosti a vytvoření „moderního sociálního státu“, v němž má mít „každý takové místo, které mu náleží podle jeho schopností“.²²

Gerngroß a jeho spolubojovníci však situaci vyhodnotili špatně. Mnichované výzvu k rebelii nenásledovali a místo toho raději vyčkávali. Rytíř *Franz von Epp*, říšský místodržící v Bavorsku, nevyhověl přání povstalců, aby společně s nimi vedl vyjednávání o kapitulaci a vytvořil prozatímní vládu. Především však selhal pokus zatknout vedoucího župy *Gieslera*. Po krátké fázi zmatku zahájili držitelé moci protiopatření. V letáku „Obyvatelům župy Mnichov – Horní Bavorsko“ *Giesler* 28. dubna dopoledne oznamoval: „Všechny pozice v Mnichově máme pevně v rukou. Stojíme při našem vůdci *Adolfu Hitlerovi* (...) *Gerngroß* neunikne trestu. Celý ten přízrak brzy pomine.“²³ Povstání bylo skutečně už po několika hodinách poraženo. *Gerngroßovi* se podařilo utéct, ale řadu jeho spolubojovníků zastřelili podle stanného práva na nádvoří ústředního ministerstva, mimo

jiné Günthera Caracciolu-Delbrücka, styčného důstojníka wehrmachtu a Eppova důvěrníka.

Také v mnoha obcích v jižním Bavorsku, kde výzva FAB podnítila obyvatelé k povstání proti místním nacistickým pohlavárům, zahájili fanatičtí hitlerovci a esesmani krvavou pomstu, jíž padlo za obět přes 50 lidí. Jeden z nejodpornějších zločinů se odehrál v hornickém městečku Penzberg. Vrazi zde v noci z 28. na 29. dubna zastřelili a pověsili 16 mužů a žen, mimo jiné někdejšího starostu ze strany SPD.²⁴

Ještě než do bavorské metropole 30. dubna dopoledne vtrhli američtí vojáci, uchýlil se vedoucí župy Giesler do Berchtesgadenu, kde se několik dní nato zastřelil. Příchod Američanů proběhl takřka bez boje. Jen ojedinelé se jednotky SS a Volkssturmu ještě pokusily o odpor. Náměstek mnichovského primátora Karla Fiehlera – který rovněž práskl do bot – krátce po 16.00 předal radnici majorovi americké 7. armády. „Všechny spojenecké expediční síly blahopřeji 7. armádě k dobytí Mnichova, kolébky té nacistické bestie,“ napsal generál Dwight D. Eisenhower ve svém denním rozkazu.²⁵

Mnozí Mnichované utvořili špalír a připravili americkým jednotkám přátelské uvítání. „Tento vstup do města je to nejpodivnější, co jsem kdy zažila (...),“ pohoršovala se v deníku mladá mnichovská nacionální socialistka, devatenáctiletá Wolfhilde von Königová. „Sotva se v naší ulici objevili první Američané, lidé vyvěšovali z bytů bílé vlajky. Někteří mávali šátky. Od Mnichovanů bych přece jen čekala trochu víc cti.“²⁶ Ernst Langendorf, německý novinář v emigraci, sloužící jako seržant v americké propagandistické rotě, vzpomínal, jak se poté, co dorazili do centra, náměstí Marienplatz vmžiku zaplnilo stovkami lidí: „Se zaujetím pozorovali naše vozidla, jiní sahali na látku našich uniforem a chválili její kvalitu, dívky nám padaly kolem krku a všichni důkladně porušovali zákaz přátelení. Panovala vskutku radostná nálada, všude jsem slyšel: Teď už je po všem. Teď už zase můžeme spát. Teď už nepřiletí žádné letouny.“²⁷

Ze své postele v ošetrovně koncentračního tábora Dachau pozoroval vězeň Edgar Kupfer-Koberwitz 30. dubna 1945, den po osvobození americkými vojáky, následující dění: „Po celém táboře teď z bloků vlají vlajky v barvách všech zemí, jež jsou zde zastoupené. – Odkud se jen berou? (...) Dachau,

jako vždy, táborovou ulicí jde spousta vězňů, ale jdou, jen tak se neplahočí, jdou svobodněji, bezstarostněji (...) Všichni se velmi uklidnili, protože Američané teď převzali naši ochranu. – Myslím, že pro každého z nás bude slovo „Američané“ po celý život znít jako rajská hudba.“²⁸

Koncentrační tábor Dachau byl zřízen v březnu 1933 a záhy se stal synonymem bezmezného státního teroru. Sloužil jako určitá laboratoř všech forem násilí, jež se zde v režii SS zkoušely a v následujících letech aplikovaly i v ostatních koncentračních táborech. Zvěsti o tom, co se v táboře děje, se rychle šířily, což režimu díky odstrašujicímu účinku přišlo nanejvýš vhod. „Dobrý Bože, ať jsem němý, jen když Dachau vyhne se mi!“ stalo se rozšířenou průpovídkou říšské šeptandy.²⁹ Osvobození Dachau proto – ještě víc než osvobození Buchenwaldu 11. dubna a Bergen-Belsenu o tři dny později – symbolizovalo konec nacionálněsocialistické hrůzovlády, tak jako vztyčení rudé vlajky na říšském sněmu symbolizovalo definitivní porážku Hitlerova Německa.

V posledních měsících války se podmínky v hlavním táboře Dachau dramaticky zhoršily. Neustále přijížděly nové transporty z evakuovaných koncentračních táborů ve východní Evropě, takže byl tábor beznadějně přeplněný. Bezťak naprosto nedostatečné příděly potravin se dále krátily, hygienické podmínky se nedaly popsat slovy. Mnoho vězňů podlehlo epidemii skvrnitého tyfu. Jen od prosince 1944 do dne osvobození zahynulo přes 14 000 lidí. „Vězni, vyčerpaní, podvyživení a zavšivení, umírali jako mouchy (...),“ uvedl někdejší táborový písař během Dachauských procesů, které začaly ještě koncem roku 1945. „Mrtvoly ležely mezi bloky mezi živými vězni, ležely v uličkách (...), někdy tak dlouho, že už se rozkládaly.“³⁰

Ve druhé polovině dubna, když už se v dálce ozývalo burácení děl a nad areálem se objevila americká nízko letící letadla, narostlo napětí do nesnesitelných rozměrů. Přibývala znamení, že esesmani hodlají z tábora odejít. Aby zametli stopy svých ohavností, nechali spálit ohromné množství dokumentů. Nálada vězňů kolísala mezi nadějí na osvobození a strachem, že se ještě na poslední chvíli stanou obětí masakru.

Dne 26. dubna už pracovní komanda nikam neodešla. Vězni museli nastoupit na apelplac. Večer bylo 6887 táborových zajatců donuceno dát se ve třech formacích na pochod. Za nimi následovali těžce ozbrojení esesmani se psy. K průvodu se připojily další skupiny z různých pobočných

táborů, takže se nakonec směrem na jih až do Bad Tölzu vleklo 10 000 lidí. Obyvatelé vesnic, jimiž se žalostný průvod valil, reagovali zčásti lhostejně, zčásti však vyděšeně a bojácně. Poprvé byli zcela bezprostředně konfrontováni se zločiny režimu. Těm, kdo projevili soucit a chtěli vysíleným zajatcům podstrčit kousek chleba nebo něco k pití, esesáckí dozorcí nezřídka v jejich záměru zabránili. Ráno 2. května, po nočním táboření v lese poblíž Waakirchenu, se vězni konečně mohli nadechnout: stráže zmizely. Kolik odvečených trestanců na pochodu smrti zemřelo na kraji cesty nebo bylo zastřeleno, se přesně neví. Jejich počet se odhaduje na 1000 až 1500.³¹

Pro zhruba 32 000 vězňů, kteří zůstali v hlavním táboře – více než 4000 na ošetřovně –, udeřila hodina osvobození již dříve. Kolem poledne 29. dubna dorazili do obrovského areálu tábora příslušníci 157. pěšího pluku 45. pěší divize Thunderbird pod velením podplukovníka Felixe Sparkse. Edgar Kupfer-Koberwitz zachytil tento okamžik v deníku: „Venku rázem křik, shon, úprk: ‚Američani jsou tady, Američani jsou v táboře, ano, ano, jsou na apelplacu!‘ – Všechno se dává do pohybu. – Nemocní opouštějí postele, ti téměř zdraví a personál utíkají do uličky mezi bloky, skáčou z oken, přelézají prkenné zdi. – Všechno běží na apelplac. – Zdálo se až sem doléhá křik a volání hurá. – Jsou to výkřiky radosti. – Ještě pořád všechno běží a utíká. – Nemocní mají vzrušené, rozjasněné obličej: ‚Jsou tady, jsme volní, volní!‘“³²

Než američtí vojáci pronikli až do samého areálu tábora, narazili na nákladní vlak odstavený na vedlejší koleji, v němž se nacházely mrtvoly 2000 vězňů, kteří během transportu z Buchenwaldu do Dachau zemřeli hladem nebo žízni. Šok z hrůzného nálezu ještě zesílil, když pak přímo v táboře našli stovky mrtvol rozptýlených po celém areálu. „Dantovo *Peklo* ve srovnání se skutečným peklem Dachau bledlo (...),“ popsal ten pohled podplukovník Sparks. „Několik mužů první rot, vesměs veteráni přivyklí válce, pocítilo nejvyšší pohnutí. Někteří plakali, zatímco jiní začali běsnit.“³³ V této rozčilené náladě zastřelili američtí vojáci část esesmanů, které se jim podařilo dopadnout. Teprve Sparksův rozhodný zásah zabránil tomu, aby popravy pokračovaly.³⁴ K večeru se situace uklidnila. Společně s Mezinárodním vězeňským výborem se Američané mohli pustit do péče o nemocné. I po osvobození však každý den umírali další bývalí vězni. Edgar Kupfer-Koberwitz, kronikář Dachau, přežil. Ve svém posledním

záznamu ze 2. května napsal: „Musím teď bezpodmínečně pryč z marodky, vidět, jak to v táboře vypadá. – (...) Především je však důležité vyzvednout z úkrytu rukopisy, deník, knihu o Dachau a další písemnosti, v přítomnosti Američanů, aby později nikdo nemohl tvrdit, že to snad vůbec nevzniklo zde.“³⁵

Dne 30. dubna v 18.35 dorazil do hlavního stanu vrchního velitele válečného námořnictva velkoadmirála Karla Dönitze v Plönu telegram Martina Bormanna: „Místo dosavadního říšského maršála Göringa ustanovil vůdce svým nástupcem Vás, pane velkoadmirále. Písemná plná moc je na cestě. Od nynějška máte vydávat veškerá opatření, jež vyplývají ze současné situace.“³⁶ Že už je Hitler tři hodiny po smrti, Bormann zamlčel, dokonce telegram úmyslně formuloval tak, aby Dönitz nadále věřil, že diktátor žije.

V „politické závěti“, diktované v noci z 28. na 29. dubna, Hitler skutečně ustanovil Dönitze svým nástupcem ve funkci hlavy státu – ovšem nikoli jako „vůdce a říšského kancléře“, nýbrž jako „říšského prezidenta“; tento titul přitom po smrti Hindenburga v srpnu 1934 zrušil. Dönitzovi k ruce určil říšským kancléřem ministra propagandy Goebbelse a do nově vytvořeného úřadu „ministra strany“ dosadil svého tajemníka Bormanna. Ještě téže noci Hitler nařídil vynést závěť ve třech vyhotoveních ven z Berlína. Jedno měl dostat Dönitz, druhé nový vrchní velitel pozemních sil generál polní maršál Ferdinand Schörner a třetí mnichovská stranická centrála. Žádný vyslaný kurýr však svého cíle nedosáhl.³⁷

V pamětech vydaných roku 1963 Dönitz uvedl, že ho jmenování Hitlerovým nástupcem zastihlo nepřipraveného: „Nikdy přede mnou ani v nejmenším nenaznačil, že by mě bral v úvahu jako svého nástupce (...) Samotného by mě v životě nenapadlo, že by mi mohl připadnout obdobný úkol.“³⁸ Hitlerovo rozhodnutí však tak překvapivé nebylo. Říšský maršál Hermann Göring, vrchní velitel luftwaffe, kterého diktátor ve své řeči v říšském sněmu na počátku války 1. září 1939 představil jako designovaného nástupce pro případ své smrti, totiž výrazně pozbyl vážnost, poté co evropský vzdušný prostor ovládla spojenecká bojová letadla a bombardéry. Dále si pohoršil tím, že se po Hitlerově poslední narozeninové recepci 20. dubna 1945 jako první vypařil v doprovodu svých paladýnů do jižního

Německa. Zcela v nemilost pak upadl o tři dny později, když se v telegramu z Obersalzbergu dotázal, jestli má vstoupit v platnost ustanovení o nástupnictví, jelikož Hitler očividně ztratil „svobodu jednání“. Diktátor tuto iniciativu interpretoval jako akt neloajálnosti, uvrhl Göringa do domácího vězení a zbavil ho všech úřadů.³⁹

Také říšský vůdce SS Heinrich Himmler, druhý nejmocnější muž režimu, se Hitlerovi znelíbil. Večer 28. dubna se do „vůdcova“ bunkru doneslo, že se přes švédského diplomata a místopředsedu Švédského červeného kříže, hraběte Folkeho Bernadotteho, pokusil zahájit vyjednávání s Eisenhowerem, aby zařídil kapitulaci německých bojových sil na západě. Když Hitler zprávu obdržel, běsnil zlostí. Zrovna Himmler, jehož esesmani přísahali na zásadu „Naše čest nazývá se věrnost“, ho teď oklamal a už si počínal, jako by jeho nástupcem byl. V závěti diktátor vyloučil Himmlera a Göringa ze strany a zbavil je všech státních úřadů, protože zemi kvůli tajným vyjednáváním s protivníkem a pokusu chopit se moci „způsobili nedozírné škody“. Namísto Himmlera jmenoval ministrem vnitra vedoucího mnichovské župy Paula Gieslera a říšským vůdcem SS a šéfem policie vedoucího vratislavské župy Karla Hankeho.⁴⁰

Dopoledne 30. dubna informoval Bormann velkoadmirála Dönitze, že „podle nepřátelského rozhlasu“ nabídl Himmler západním mocnostem přes Švédsko kapitulaci a „vůdce“ očekává, že se proti všem zrádcům bude postupovat „bleskurychle a s ocelovou tvrdostí“. Velkoadmirál se pak kolem 15.00 vydal do policejních kasáren v Lübecku, kde se Himmler mezitím ubytoval, a pozval si říšského vůdce SS na kobereček. Ten však zprávu agentury Reuters o vyjednávání s Bernadottem označil za čirý výmysl a Dönitz se s tímto vysvětlením zprvu spokojil.⁴¹

Göring a Himmler už tedy coby Hitlerovi nástupci nepřicházeli v úvahu a mezi vyššími šaržemi byl Dönitz jediný, k němuž ještě diktátor choval plnou důvěru. V lednu 1943 ho jmenoval vrchním velitelem válečného námořnictva místo Ericha Raedera a velkoadmirál se mu za tento důkaz přízně odvděčil bezpodmínečnou loajalitou. Ještě před norimberským vojenským tribunálem se svou bezmeznou úctou k „vůdci“ nijak netajil: viděl v něm „ohromující osobnost, s mimořádnou inteligencí a činorodostí, přímo univerzálním vzděláním, charakterem vyjadřujícím sílu a nesmírně sugestivní energii“.⁴² Hitler s Dönitzem na rozdíl od mnoha armádních